

Projecte de retorn voluntari.

Creu Roja. Illes Balears

Marcelo Unamuno Miera

Educador social

Director autonòmic de Cooperació Internacional i Inclusió Social

Creu Roja-Illes Balears

La mobilitat, el desplaçament d'un territori a un altre cercant els mitjans necessaris per subsistir i unes condicions de vida dignes, acompanyen l'espècie humana des del seu origen. La història il·lustra en qualsevol temps i lloc aquest fet, una vertadera constant vinculada a variables per causes naturals, diferencials de riquesa entre regions, persecucions per motius de raça, religió, nacionalitat, pertinença a un determinat grup social o opinions polítiques.

El desenvolupament econòmic, juntament amb els avenços tecnològics, especialment en matèria de transports, i la progressiva globalització asimètrica experimentada

durant el darrer segle, han conferit actualment al fenomen unes dimensions fins ara desconegudes. A aquesta realitat no ha estat aliena la comunitat autònoma de les Illes Balears, inicialment com a emissora de població emigrant i, amb posterioritat, durant els anys de major creixement del sector turístic i de les activitats econòmiques associades, com a comunitat receptora d'importants efectius de població procedent de la península.

Però ha estat durant els anys noranta del segle passat, quan s'ha produït la significativa aflluència de persones immigrades procedents dels països denominats en llen-

guatge administratiu i un tant imprecís *extracomunitaris*. La major part d'aquestes persones prengueren la decisió d'abandonar els seus països, les seves famílies, els amics, en definitiva, el seu entorn cultural i relacional de referència, per motius econòmics a la recerca d'una part de la prosperitat dels països desenvolupats. Encara que no hem d'oblidar aquesta minoria que ha obtingut l'estatut de refugiat o alguna altra figura de protecció per part de l'Estat espanyol fugint de conflictes armats o persecucions i es troba actualment en acollida al nostre país.

Amb l'excepció d'aquesta darrera minoria que es veu obligada a fugir per preservar la vida o la llibertat¹, cada persona immigrada té el seu propi projecte migratori de desenvolupament personal, la major part de les vegades de caràcter temporal, no definitiu, malgrat que les circumstàncies i les segones generacions nascudes i/o educades en el país d'acollida, dificultin o impedeixin prendre la decisió de tornar.

Els obstacles administratius, econòmics, idiomàtics, culturals i laborals als quals han de fer front al país d'acollida, constitueixen un factor de vulnerabilitat de diferent grau, depenent de l'origen geogràfic i les característiques personals de cada individu. Vulnerabilitat que es tradueix, en alguns casos, en una situació de risc o d'exclusió social.

És a aquestes persones immigrades que pertanyen a grups vulnerables o que es troben en risc d'exclusió social², sol·licitants d'asil, refugiats, apàtrides i altres persones acollides

en regim de protecció temporal o altres estatus de protecció subsidiària, que volen tornar voluntàriament als seus respectius països i que estan mancats de recursos econòmics per pagar el passatge, a les quals es dirigeix el Projecte de retorn voluntari gestionat per Creu Roja³ i finançat per la Direcció General d'Integració dels Immigrants del Ministeri de Treball i Immigració, mitjançant subvenció nominativa. El retorn ha de tenir un caràcter definitiu i segur, especialment en els casos de refugiats i persones que gaudeixen d'alguna figura de protecció, seguretat que haurà de ser contrastada i acreditada per l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als refugiats (ACNUR) amb anterioritat a la seva tramitació.

Queden excloses del Projecte totes aquelles persones estrangeres que pertanyen a algun país de la Unió Europea, encara que les sol·licitants i els sol·licitants d'origen romànes i búlgar es puguin acollir a les prestacions del projecte sempre que tinguin circumstàncies especials de vulnerabilitat com pugui ser el tràfic de persones i persisteixi la moratòria pel que fa a l'entrada a Espanya per motius laborals.

Les prestacions i serveis que ofereix el Projecte són:

- Informació per al retorn.
- Formació prèvia al retorn.
- Despeses de documentació.
- Despeses de viatge des del lloc de residència fins al lloc de destí en el país d'origen del beneficiari o beneficiària.

1 El príncep Sadruddin Aga Khan, cap espiritual de 12 milions de musulmans ismaelites i Alt Comissionat de les Nacions Unides per als refugiats entre 1966 i 1977, defineix de manera molt gràfica la situació de pressa imperiosa a la qual s'enfronta una persona que fuig d'un país per algun dels motius recollits a la Convenció de Ginebra de 1951, "un refugiat és una persona que es veu obligada a decidir amb els peus".

2 Amb especial atenció a la situació d'irregularitat, ja sigui d'origen o sobrevinguda, i a la situació d'atur, encara que estigui regularitzada la situació administrativa de permanència i feina a Espanya.

3 El Projecte de retorn voluntari gestionat per Creu Roja va començar a executar-se a principis dels anys noranta del segle passat.

- Pagament de l'allotjament i manutenció, en cas necessari, durant el trànsit.
- Despeses imprevistes de medicaments i altres degudament justificats.
- Despeses de l'acompanyat, en cas necessari (casos en què per malaltia o incapacitat la persona que torna requereix assistència durant el viatge i ha de ser acompanyat per un voluntari o voluntària de la institució)
- Una ajuda de viatge de 50 € per persona.
- Una ajuda per a la reinstal·lació en el país d'origen de 400 € per persona, sense diferenciar l'edat del receptor, fins a un màxim familiar de 1.600 € (entenent per unitat familiar la unitat de dos o més membres). Ajuda que es concedeix a totes les persones que tornen.

Procediment per a la gestió del retorn

La persona sol·licitant ha de justificar una estada a Espanya de sis mesos almenys, encara que es valoren totes les sol·licituds que es tractin de casos especials, com les de menors, dones molt joves i malalts físics i/o psíquics. Queda al criteri de la figura tècnica que gestiona el Projecte atendre altres casos que presentin factors de vulnerabilitat no contemplats en el protocol d'actuació. Les situacions de pobresa, marginació, exclusió, malaltia, defunció en el país d'origen, fracàs de les expectatives o manca d'adaptació hauran d'estar corresponentment acreditades. No es tramiten sol·licituds en les quals existeixin indicis que permetin deduir que el retorn té un caràcter temporal, no definitiu.

La persona sol·licitant ha de disposar de pasaport o d'un altre document en vigor, que li permeti viatjar i entrar al seu país, per la

qual cosa no es poden tramitar retorns de persones indocumentades amb expedient d'expulsió o devolució i que no disposin d'un *laissez passe*⁴ o passaport.

Després de l'entrevista mantinguda amb les persones sol·licitants, el tècnic o la tècnica que gestiona el Projecte realitza una valoració positiva o negativa de la sol·licitud. Si és positiva, es realitza un informe social que s'incorpora a l'expedient dels interessants, juntament amb la sol·licitud signada, fotocòpies dels documents d'identitat de la persona sol·licitant i fotocòpia de tots els fulls del passaport que tinguin segell d'entrada o sortida d'un país. Així mateix, i sempre que sigui possible, es requereix als sol·licitats l'original d'una carta, telegrama o fax de la seva família en la qual se'ls reclami i s'especifiqui que se'n faran càrrec quan arribin al país d'origen.

En aquells casos en què s'al·leguin malalties familiars o en què els sol·licitants pateixin alguna malaltia, s'han d'acreditar aquestes situacions amb els informes mèdics i/o psicològics corresponents. Cal especificar la malaltia, el grau d'afectació, el tractament, si la persona pot viatjar i en quines condicions, tota sola o acompanyada i, en el segon cas, si l'acompanyant ha de ser un auxiliar d'infermeria, un DUE o un metge. També s'haurà d'especificar en aquests informes si ha de viatjar en cadira de rodes o en llitera. Creu Roja estableix en el seu protocol d'actuació que les persones sol·licitants malaltes que requereixin assistència durant el viatge seran acompanyades per una voluntari o voluntària de la institució amb capacitat per prestar-li l'assistència que requereixi fins que arribi a destí.

Les persones sol·licitants menors que hagin nascut a Espanya i que hagin adquirit la

4 Formalment conegut amb aquest nom, és un salconduit vàlid per un viatge expedit per les autoritats del país d'origen de la persona retornada.

nacionalitat espanyola per presumció, s'hauran d'inscriure en el consolat pertinent i, posteriorment, sol·licitar un document de viatge. Per tant, no viatjarien com a espanyols i se'ls reconeixeria la nacionalitat dels pares. Si el consolat es nega a aquesta inscripció podem valorar altres alternatives.

En els supòsits excepcionals en els quals se sol·liciti el retorn dels fills mentre els pares romanen a Espanya es dona, a priori, una resposta negativa, encara que s'estudien els casos de forma individualitzada amb la finalitat de gestionar en el nostre país les ajudes necessàries que impedeixin la desestructuració familiar. Sempre es tindrà en compte l'interès superior del menor.

Tota la documentació generada en l'expedient és remesa a l'oficina central de Creu Roja per realitzar una nova valoració i tramitar la posterior obtenció de l'autorització preceptiva de retorn per part de la Direcció General d'Integració dels Immigrants.

En el moment en què es lliura el bitllet als beneficiaris, aquests han de lliurar, en cas de tenir-la, la documentació obtinguda a Espanya (autorització de feina i residència, targeta d'atenció sanitària, NIE, etc.); documentació que serà lliurada a la comissaria de policia o al centre de salut més proper al domicili del sol·licitant.

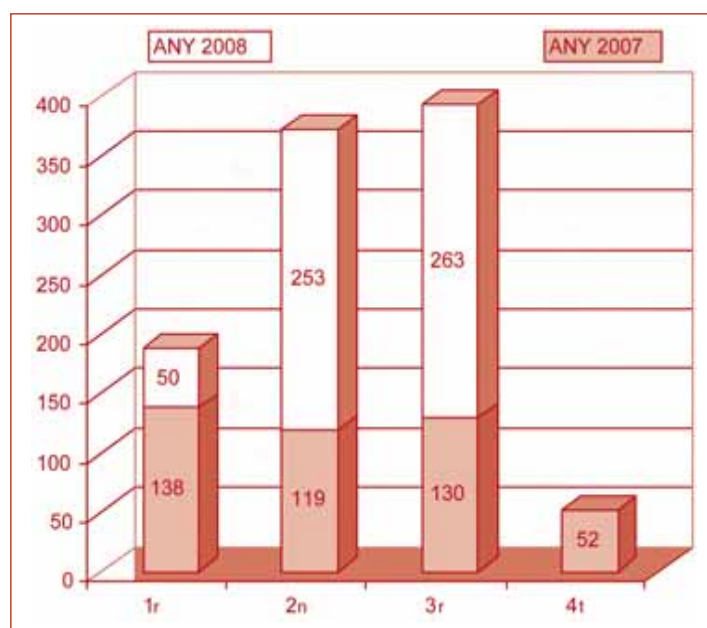
Es treballa amb un pressupost anual limitat, per la qual cosa les sol·licituds es van tramitant en la mesura de la disponibilitat pressupostària. Existeix un important factor que permet aconseguir una major eficiència en la consecució dels objectius previstos: el preu dels bitllets i l'època de l'any en què s'adquireixen. Durant l'any 2008, el preu d'un pas-

satge a Bolívia era de devers vuit-cents euros, a mesura que ens aproximam a Nadal el preu puja progressivament fins arribar als mil cinc-cents euros. Per gener els preus descendiran una altra vegada.

Evolució interanual comparada i perfils

S'ha detectat en el conjunt de l'Estat, igual que a la comunitat autònoma de les Illes Balears, un considerable increment en el nombre de sol·licituds realitzades, amb relació a les xifres del mateix període de l'any 2007, increment que s'aguditzava des del segon trimestre de 2008.

ANY	TRIMESTRE			
	1r	2n	3r	TOTAL
2007	138	119	130	387
2008	50	253	263	566

L'increment percentual experimentat durant els tres primers trimestres de 2008 arriba al 68,3% en relació al mateix període de l'any 2007.

El 12 de novembre de 2008, quan resta més d'un mes i mig per acabar l'any, durant el quart trimestre s'han registrat 224 casos nous. La distribució de casos per nacionalitats queda reflectit en la taula següent:

NACIONALITAT	NOMBRE DE CASOS
Angolesa *	1
Argentina +	185
Armènia	1
Boliviana +	226
Brasilera +	87
Búlgara	5
Xilena	31
Xinesa	2
Colombiana	23
Cubana	7
Dominicana	2
Equatoguineana *	2
Equatoriana	23
Guatemalenc	11
Hondureny +	61
Mexicana	2
Nicaragüenca	20
Nigeriana *	1
Pakistanesa	1
Paraguaiana	22
Peruana	8
Romanesa	6
Russa	4
Salvadorenca	2
Ucrainiana	4
Uruguiana	44
Veneçolana	9
Total	790

S'assenyalen amb (+) les quatre nacionalitats principals que han sol·licitat el retorn: boliviana, argentina, brasilera i hondureny, en ordre decreixent. Totes d'Amèrica Llatina. Per completar el perfil podem assenyalar que el 62% de les persones retornades al llarg de l'any se situaven en el segment d'e-

dat laboral que va dels 19 anys als 49 anys. La causa fonamental del retorn es deu a les expectatives frustrades del projecte migratori per mor de la situació actual d'atur, ja que en el 93% dels casos la situació administrativa del sol·licitant és d'irregularitat, és a dir, no documentat per treballar. En una proporció significativament inferior les causes es deuen a motius de salut per patologies severes.

Però crida significativament l'atenció que entre 790 persones de 27 nacionalitats, només quatre, assenyalades amb (*), corresponguin a ciutadans procedents de països africans. Què pot significar aquesta dada? Tal vegada que moltes de les persones el projecte migratori de les quals començà al continent africà o bé no tenen possibilitats de retorn, ja que les seves perspectives d'assenyament en els seus respectius països són clarament pitjors que les que puguin preveure per al futur immediat si continuen aquí, o bé s'enfronten al fracàs del projecte migratori familiar del qual la persona immigrada només és l'element visible que des d'aquí es percep.

Pel que fa a les dades referides a la comunitat autònoma de les Illes Balears, durant l'any 2007 s'atengueren les demandes de 151 sol·licitants (75 homes i 76 dones), dels quals 19 retornaren. L'origen per nacionalitats queda reflectit en la taula següent:

Any 2007

NACIONALITAT	NOMBRE DE CASOS
Argentina	1
Boliviana	9
Brasilera	3
Xilena	5
Paraguaiana	1
Total	19

Les dades referides als tres primers trimestres de l'any 2008 han experimentat un creixement molt important. S'han atès 203 usuaris, dels quals 65 han retornat. Actualment 116 persones estan pendents de l'autorització de retorn que ha d'emetre la Direcció General d'Integració dels Immigrants. L'origen per nacionalitats queda reflectit en la taula següent:

NACIONALITAT	NOMBRE DE CASOS
Argentina	17
Boliviana	23
Brasilera	1
Xilena	6
Xinesa	1
Colombiana	3
Equatoriana	1
Nicaragüenca	1
Paraguaiana	1
Veneçolana	5
Romanesa	6
Total	65

L'increment percentual experimentat durant els tres primers mesos de l'any suposa en relació al conjunt de l'any 2007, una considerable diferència a l'alça: un 342,1% més de casos, sense haver tancat encara l'exercici de l'any 2008.

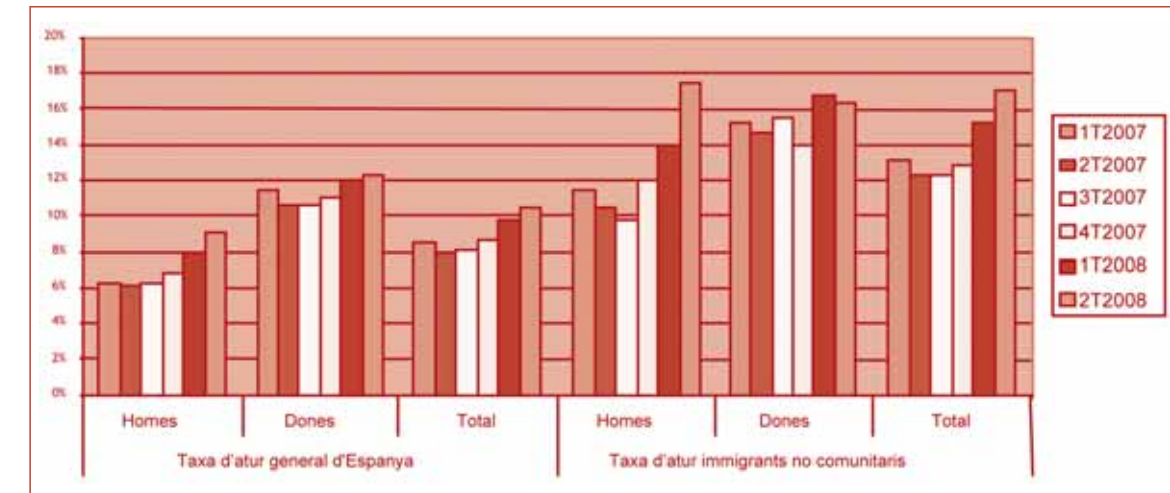
Situació econòmica i demandes de retorn

Es pot deduir una dependència entre les variables corresponents a l'increment de la taxa d'atur general i l'increment del nombre de casos de retorn. Ateses les dades i considerant el període transcorregut entre el primer trimestre de 2007 i el segon trimestre de 2008, la taxa d'atur general ha passat del 8,5% al 10,4%, dos punts en un any i mig. La taxa d'atur masculí s'ha incrementat en tres punts en aquest període, mentre que la de l'atur femení gairebé només ha augmentat un punt. Aquesta diferència és atribuïble a la concentració sectorial de l'origen de la crisi, amb l'esclat de la bombolla immobiliària i els seus efectes en el sector de la construcció que generava ocupació entre la població masculina immigrada. En aquest mateix període, la taxa d'atur de la població immigrant extracomunitària ha augmentat en gairebé cinc punts, i és molt superior l'augment de l'atur masculí (sis punts), enfront del femení (1,2 punts), encara que en ambdós casos l'augment de la taxa d'atur és molt superior a la de l'índex general.

DADES DE CONTEXT

	TAXA D'ATUR GENERAL D'ESPANYA			TAXA D'ATUR D'IMMIGRANTS NO COMUNITARIS			DIFERENCIAL TAXA D'ATUR ENTRE TAXA GENERAL I D'IMMIGRANTS		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
1T2007	6,3%	11,4%	8,5%	11,4%	15,2%	13,1%	5,1%	3,8%	4,6%
2T2007	6,1%	10,5%	8,0%	10,4%	14,7%	12,3%	4,3%	4,2%	4,4%
3T2007	6,2%	10,5%	8,0%	9,6%	15,5%	12,3%	3,4%	5,0%	4,3%
4T2007	6,8%	11,0%	8,6%	11,9%	13,9%	12,8%	5,1%	2,9%	4,2%
1T2008	7,9%	12,0%	9,6%	13,9%	16,8%	15,2%	6,0%	4,8%	5,6%
2T2008	9,1%	12,3%	10,4%	17,4%	16,4%	17,0%	8,3%	4,1%	6,5%

EVOLUCIÓ TAXES D'ATUR

Es constata així la major incidència de la crisi entre la població estrangera, deguda fonamentalment a dues raons:

- El sector de la construcció, principal afectat per la crisi, està ocupat majoritàriament per persones immigrants.
- Les persones immigrants, per la seva condició, són més vulnerables en períodes de crisi econòmica que la població autòctona.

Com a conclusió, podem deduir que durant els propers mesos, d'acord amb les tendències i les previsions econòmiques, a mesura que empitjori la situació i s'incrementin els indicadors d'atur, es produirà un increment

progressiu en el nombre de sol·licituds de retorn, ja que el deteriorament de la situació econòmica incideix, en primer lloc i amb més força, entre la població més vulnerable.

D'acord amb les dades manejades en la revisió dels resultats esperats del Programa Operatiu de la Lluita contra la Discriminació executat per Creu Roja Espanyola, l'Oficina Central ha quantificat una correlació existent entre les taxes d'atur i les ràtios d'inserció laboral aconseguides en els serveis integrals d'ocupació dirigits a persones immigrades: per cada 10% d'increment en la taxa general d'atur, la taxa d'inserció disminueix un 5%.